

Els dubtes de l'almirall

En el cinquè centenari de la mort de Cristòfor Colom, nombroses novetats ofereixen versions dispars sobre els misteris que envolten el descobridor.

EVA MELÚS

emelus@elperiodico.com

BIBLIOTECA

«La biblioteca de Colom estava molt més ben assortida que la de qualsevol dels seus contemporanis no dedicats a les lletres», opina Consuelo Varela. El marí va utilitzar la meitat del seu testament per donar instruccions sobre la seva conservació al seu fill Hernando. Aquest va morir solter i va ser un humanista que va arribar a tenir registrats, segons Mariano Fernández Urresti, fins a 15.000 volums, dels quals es desconeix la xifra exacta que va heretar del seu pare, però devia ser elevada. El llegat es va reduir, per motius que s'ignoren, a la poca important quantitat de 6.000 llibres, que a la mort d'Hernando, el 12 de juliol del 1539, van passar a guardar-se a la catedral de Sevilla i avui formen la Biblioteca Colombina. El descobriment potser va agafar forma en aquesta biblioteca, si es creu que Colom va tenir capacitat de comprar aquells llibres abans d'emprendre el viatge. Historiadors com Varela i Juan Gil opinen que la va iniciar després. En tot cas, fins a 2.125 anotacions marginals figuren només a *Il Milione*, de Marco Polo; *Historia rerum ubique gestarum*, d'Eneas Silvius Piccolomini, després Pius II, i a *Imago mundi*, de Petrus Aliacus.

Cristòfor Colom va morir a Valladolid el 20 de maig del 1506. La resposta editorial a la commemoració del cinquè centenari de la seva mort, dissabte que ve, reflecteix la discussió sobre l'autèntica identitat del descobridor i del seu projecte. Part del misteri es podria resoldre amb la imminent publicació dels resultats de l'estudi del Laboratori d'Identificació Genètica de la Universitat de Granada. De moment, una allau de llibres ofereixen la seva versió sobre els aspectes més enigmàtics que envolten l'almirall.

¿Era d'origen italià o espanyol?

Christophoro Colombo va néixer a Gènova (Itàlia) cap al 1450. Va viure a la pròxima vila de Quinti i després a Savona. Posteriorment, va canviar el seu nom a Colón per fer-lo més fàcil d'usar a Castella. Consuelo Varela (Granada, 1946), del Consell Superior d'Investigacions Científiques (CSIC), que encapçala les últimes propostes dels historiadors ortodoxos amb *Cristòbal Colón, de corsario a almirante*, recorda que tots els contemporanis del navegant van dir que era genovès o italià. «Fins al segle XIX no es va posar en dubte la seva nacionalitat. ¿Per què els hem d'esmenar la plana? [...] Hi ha coincidències amb Coloms catalans, però hi ha més documents genovesos, de manera que a mi aquest tema no m'interessa gaire», comenta. Gènova era, destaca Varela, «el port més important d'una república poderosa i en expansió, i la seva economia es basava en les comunicacions marítimes». En el document que institueix la seva primogenitura, del 1498, Colom es declara genovès.

En molts altres apareix com a estranger, sense especificar el seu origen. Jordi Bilbeny (Arenys de Mar, 1961), autor de *Cristòfor Colom. Príncep de Catalunya*, opina que no n'hi ha referències perquè era sabut que era català.

► Molts autors dubten de l'origen genovès per diferents raons. Inopinadament, Colom no va escriure mai en italià. «El primer escrit que tenim de l'almirall el va redactar en castellà, i això va passar quatre anys abans que Colom vingués a Castella», recorda Mariano Fernández Urresti (Santander, 1962) a *Colón. El almirante sin rostro*. Fins i tot les cartes que va dirigir a la banca genovesa, a qui va confiar els seus afers econòmics, o a l'ambaixador lligur a Castella, Nicolo Oderigo, les va escriure en castellà. També les anotacions als seus llibres de consulta. Urresti, que recull diferents teories sobre l'origen de Colom, assenyalava que «tant ell com el seu fill Hernando, biògraf, es van cuidar molt d'esborrar les seves empremtes, bé per raons polítiques o religioses, o per no perjudicar terceres persones».

¿Fill d'un teixidor o de família noble?

El primogenit dels cinc fills del teixidor genovès Domenico Colombo i de Susana Fontanarossa es va fer a la mar «de molt jove», com ell mateix va escriure. L'agost del 1476, amb 26 anys, després d'una batussa marina entre pirates i mercaders, va naufragar i va arribar nedant a Portugal. Allà es va casar amb la noble lusitana Felipa Moniz de Perestrello. El sogre de Colom va tenir un paper destacat en la colonització portuguesa de les illes africanes empresa per Enric el Navegant i, encara que el futur almirall no el va conèixer, la seva documentació li va poder servir per gestar l'aventura. Colom va enviar el 1485 va arribar a la cort dels Reis Catòlics, que el van ajudar econòmicament durant set anys, fins que al final van aprovar patrocinar l'expedició a les Índies. A més, li van oferir els càrrecs vitalicis i hereditaris d'almirall, virrei i governador de les terres descobertes, i un delme del comerç amb aquestes. Després del descobriment, el van rebre amb honors de rei.

Cinc segles després de la seva mort, la figura de Colom, reproduïda per Barabino en aquesta pintura del XIX exposant a Salamanca les seves teories, segueix sent enigmàtica.

► Desperta suspicàcies que el fill d'un teixidor aconseguís casar-se amb una noble portuguesa, tingués accés a la cort i se'l dotés de mitjans per al viatge. Això ha donat lloc a proposar identitats alternatives múltiples: membre dels nobles Colom de Barcelona o Colom de Mallorca, fill bastard del Príncep de Viana (germanastre de Ferran el Catòlic) i la plebea balear Margalida; si era castellà, hauria pogut ser fruit dels amors d'Aldonza Mendoza i el comte de Tremiño, Diego Manrique, tots dos a un pas de la reialesa; i també hi ha una via gallega, teoria que es remunta al segle XIX, i que defensen que Colom va ser Pedro Álvarez, comte de Camiña, conegut com a Pedro Madruga. «No sóc el primer almirall de la meua família», va sentenciar Colom per reblar el clau de la polèmica.

No hi ha acord. Bilbeny és un dels que opinen que una progressió meteòrica no seria gens versemblant: «Es com si un immigrant magribí dels nostres dies visqués amb Joan Carles I o les infantes, i això en una societat que estava molt més jerarquitzada i compartimentada que l'actual». Varela contesta que Colom era «un bon entabanador» i molt constant. «Era un home solitari i de pocs amics, que va tenir la rara habilitat d'enemistarse amb gairebé tots els que l'envoltaven», afegeix.

¿Era cristià, convers o jueu?

Sempre s'ha dit que Colom va engalipar Isabel la Catòlica amb la idea d'evangelitzar el Nou Món, però no hi ha certesa sobre les seves idees religioses. «¿Qui ho

sap? La seva insistència en la recuperació de Jerusalem era un mite jueu i alguns dels seus autors favorits eren els més citats pels conversos. Ell era un cristià d'una peça», explica Varela. Colom es creia un elegit de Déu. Quan al retorn del primer viatge van patir una tempesta, l'almirall va proposar designar per sorteig un pelegrí per portar un ciri a la Verge. Per dues vegades, ell va ser l'elegit. Fra Bartolomé de las Casas (Sevilla, 1474-Madrid, 1566), una de les principals fonts colombines, explica que dejunava, es confessava moltes vegades i combregava, així com que era devotíssim de la Mare de Déu i del seràfic pare sant Francesc d'Assís.

► L'humanista Salvador de Madariaga (la Corunya, 1886-Locarno, Suïssa, 1978), autor de *Vida del muy magnífico señor don Cristóbal Colón* i Nito Verdera (Eivissa, 1934), periodista que fa dècades que estudia els orígens de Colom i autor de *Cristòbal Colón y la toponimia* (Res Publica Edicions, 2000), donen per segur que l'almirall va ser jueu. Expliquen així que l'expedició del descobriment es fes a la mar, el 3 d'agost del 1492, una hora abans de l'entrada en vigor del decret d'expulsió dels jueus dictat pels Reis Catòlics. Colom, que encapçalava moltes de les seves cartes amb la sentència *In nomine Domini Nostri Ihesu Christi*, en va començar d'altres, segons Verdera, amb una rubrica de caràcters hebreus, clau d'«Alabat sigui el Senyor!». Cita amb freqüència els profetes jueus (Isaïes, Esdres, Moïses, Abraham, etcètera) i els seus principals mentors a la cort catòlica eren conversos, com l'escrivà Lluís Santàngel, que va finançar part de l'operació. Una escultura d'aquest és al peu del monument a Colom de Barcelona.